

УДК 374.7.091(477)

Лук'янова Л. Б.,

Аніщенко О. В.,

Інститут педагогічної освіти
і освіти дорослих НАПН України

ОСВІТА ДОРΟΣЛИХ В УКРАЇНІ: НОВІ МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ І ПРАКТИКИ

***Анотація.** У статті обґрунтовано актуальність освіти дорослих як невід'ємної складової освіти впродовж життя, розвиток якої пов'язаний з соціальними, психологічними, педагогічними, науково-технічними, економічними та іншими факторами, техніко-технологічними зрушеннями світовій економіці. Проаналізовано окремі здобутки розвитку освіти дорослих в Україні. Особливу увагу приділено аналізу розвитку неформальної освіти, діяльності центрів/осередків освіти для різних категорій дорослих. Окреслено пріоритетні напрями розвитку педагогічної науки і практики у контексті освіти впродовж життя.*

***Ключові слова:** освіта впродовж життя, освіта дорослих, формальна освіта, неформальна освіта, центр освіти дорослих, співпраця.*

Вступ. Соціально-економічні зміни, що відбулися в суспільстві наприкінці ХХ — на початку ХХІ ст., у поєднанні з технологічними та соціокультурними трансформаціями як на глобальному, так і на локальному рівнях, стали провідними детермінантами, які суттєво вплинули на визначення ролі освіти дорослих у сучасному українському соціумі та окреслюють вектор її подальшого розвитку. Необхідність своєчасної і масової професійної перепідготовки дорослих, у тому числі фахівців широкого спектру спеціалізацій, для забезпечення соціально-економічних реформ, а також формування громадянського суспільства в Україні актуалізують розвиток гнучкої системи неперервної освіти дорослих, що реагує на сучасні виклики усього суспільства і запити конкретних верств населення.

На початку ХХІ ст. освіта дорослих набуває важливого значення у контексті забезпечення сталого й збалансованого розвитку суспільства. Упродовж останніх десятиліть освіта дорослих як складова навчання впродовж життя стає визначальною метою політики у сфері освіти розвинених країн як на національному, так і міжнародному рівнях. Освіта дорослих розглядається і як соціальний індикатор людиновимірності політики держави, і як один із шляхів досягнення соціально-економічного добробуту, і як інструмент для просування ідей інформаційного суспільства й суспільства, заснованого на знаннях.

Для нашого наукового пошуку важливе значення мають результати досліджень щодо філософських основ розвитку освіти (В. Андрущенко, І. Зязюн, В. Краєвський, В. Кремень, В. Молодиченко, О. Новіков, Т. Троїцька та ін.); неперервної освіти і

Розділ 4.

навчання в контексті освіти впродовж життя (А. Вихрущ, С. Гончаренко, О. Дубасенюк, Т. Десятов, Н. Ничкало, О. Щербак та ін.), теорії і методики формальної, неформальної освіти дорослих (С. Архипова, С. Бабушко, С. Вершловський, О. Василенко, Л. Вовк, О. Волярська, П. Горностаєв, М. Громкова, С. Зінченко, С. Прийма, Л. Сігаєва та ін.), діяльності викладачів у галузі освіти дорослих (С. Змейов, О. Чугай та ін.), післядипломної освіти (В. Олійник, Н. Протасова, В. Пуцов, Т. Сорочан та ін.), зарубіжного досвіду освіти дорослих (Н. Бідюк, О. Жижко, О. Огієнко, Н. Пазюра, І. Сагун та ін.) та ін. Беззаперечний практичний інтерес становлять різноаспектні дослідження проблеми освіти дорослих: концептуальні засади (С. Вершловський, В. Горшкова, Н. Литвинова, О. Марон, В. Онушкін, В. Подобєд та ін.); психологічні основи навчання дорослих (Б. Ананьєв, Ю. Кулюткін, В. Рибалка та ін.).

Вважаємо за доцільне наголосити, що важливою складовою джерельної бази досліджень з проблем андрагогічної науки і практики складають довідкові видання, серед яких чільне місце посідають енциклопедії і словники [16], а також дайджести [6], бібліографічні покажчики, в яких систематизовано зокрема наукові праці з проблем освіти дорослих, неперервної освіти та освіти впродовж життя, опублікованих в Україні та за кордоном [15].

Незважаючи на досить широке коло аналізованих науковцями проблем андрагогічної науки і практики, цілісне висвітлення особливостей розвитку освіти дорослих в Україні як складової освіти впродовж життя не набуло статусу комплексних наукових досліджень, що й зумовило вибір проблематики наукового пошуку. Окрім того, актуальність проблеми освіти дорослих зумовлено низкою об'єктивних передумов, що охоплюють політичні, соціально-економічні та культурно-освітні аспекти.

Аналіз наукових джерел на електронних і паперових носіях дозволяє стверджувати, що сучасний етап розвитку психологічних і педагогічних наук характеризується активізацією фундаментальних і прикладних досліджень з різних аспектів освіти дорослих, навчання впродовж життя, й особливо зарубіжний досвід такої освіти. Зазначене вище актуалізує необхідність вивчення та узагальнення досвіду освіти дорослих як складової навчання впродовж життя в Україні. Результати такої роботи стануть підґрунтям для розроблення та подальшого удосконалення нормативно-правового забезпечення освіти дорослих і реалізації державної політики щодо підготовки конкурентоздатного людського капіталу в Україні, для подальших андрагогічно орієнтованих міждисциплінарних наукових досліджень; сприятимуть підвищенню соціальної активності різних категорій дорослих і розвитку громадянського суспільства в Україні; розвитку навичок особистісного й професійного зростання, а також саморозвитку, самореалізації різних категорій дорослих; популяризації ідей освіти впродовж життя та ін.

Мета дослідження полягає у здійсненні аналізу проблеми освіти дорослих як складової навчання впродовж життя, обґрунтуванні перспективних напрямів розвитку педагогічної науки і практики в Україні.

Виклад основного матеріалу. Перш ніж перейти до аналізу стану освіти дорослих в Україні, акцентуємо увагу на трьох пріоритетних напрямках розвитку освіти дорослих в Європі, обґрунтованих у 2013 р. Європейською Асоціацією Освіти дорослих на Європейській Комісії (Statement by the European Association for the Education of Adults on the European Commission's Communication on Rethinking Education) [22]:

І. Зростання значення неформальної освіти дорослих. У документі наголошено на необхідності й доцільності збільшення інвестицій в неформальне навчання, а також важливості подальшого розвитку, удосконалення різних методів та організаційних форм навчання на робочому місці. На думку Асоціації, розвивати неформальне навчання в період кризи особливо важливо, оскільки це надає людям впевненості й стійкості в періоди економічної нестабільності.

Професійна освіта і освіта дорослих в умовах інноваційного розвитку

II. Визнання необхідності й подальше поширення неперервної освіти. Йдеться про важливість комплексного підходу в організації формального, неформального, інформального навчання дорослих, оскільки зосередження винятково на підвищенні кваліфікації працюючих фахівців, збільшенні робочих місць задля економічного зростання призведе до посилення нерівності в освіті.

III. Визнання громадянського суспільства основним партнером у розвитку освіти. Особлива увага акцентується на важливості роботи в цьому напрямі неурядових організацій та організацій громадянського суспільства, насамперед, європейських асоціацій і національних зонтичних організацій з освіти дорослих.

Водночас в Україні, на жаль, недооцінюється роль і значення освіти дорослих для формування людського капіталу, економічного зростання держави тощо. Наприклад, у старій редакції Закону України «Про освіту», «Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки», Законі України «Про вищу освіту» освіта дорослих як така не згадується. Виходячи з особливостей соціально-економічної ситуації в державі, враховуючи фактор військової агресії Росії, анексованості Криму, актуальність розвитку освіти дорослих в Україні зумовлена низкою чинників, серед яких:

а) скорочення чисельності економічно активного населення (за даними Державної служби статистики, кількість економічно активного населення віком від 15 до 70 років у середньому за 9 місяців 2016 р. становила 18,0 млн. осіб, у тому числі 16 млн. 334 тис. осіб зайнятих та 1 млн. 662 тис. безробітних громадян; рівень економічної активності серед осіб віком 15-70 років склав 62,3%, а серед осіб працездатного віку — 71,2%) [8];

б) падіння статусу багатьох інтелектуальних професій, інтелектуальної праці в цілому, включаючи наукову діяльність [21], масове безробіття (за прогнозами експертів, відповідно до МОП, у першому кварталі 2017 р. рівень безробіття становитиме 9-12%), до категорії «бідних» потрапляють люди з вищою освітою, які працюють;

в) старіння нації, або зростання частки людей літнього віку (кожен п'ятий українець — літня людина у віці від 60 років і старше) [7];

г) масове зuboжіння населення України (за статистикою ООН, у 2016 р. за межею бідності в Україні перебували 78 % населення) [3];

д) зростання кількості внутрішньо переміщених осіб (станом на жовтень 2016 р., в Україні взято на облік 1 696 326 переселенців або 1 374 632 сімей з Донбасу й Криму) [2], воїнів — учасників АТО, які потребують реабілітаційних заходів у поєднанні з особистісним розвитком, професійною перепідготовкою та ін.

Прогнозні розрахунки свідчать про те, що у переважній більшості європейських країн, і в Україні також, загальна чисельність економічно активного населення у довгостроковій перспективі матиме тенденцію до скорочення [4; 23].

Отже, для України актуальність освіти дорослих обумовлена багатьма чинниками, серед яких — труднощі щодо адаптації різних категорій дорослих до нових соціально-економічних умов, зниження зайнятості дорослого населення, зростання безробіття, зниження рівня доходів на душу населення, втрата кваліфікації дорослого населення та відсутність необхідних навичок, небезпека зниження рівня доступності освіти для дітей, чий батьки соціально та економічно не адаптовані у суспільстві [13]. Особливу тривогу викликає становище сільських жителів, які через обмеженість у доступі до отримання професійної освіти є неконкурентоспроможними на формальному ринку праці. В останні роки посилилася тенденція зростання культурно-освітніх потреб і запитів дорослих, прагнення підвищити професійну кваліфікацію, функціональну й технологічну грамотність, компетентність і загальну культуру та ін.

З урахуванням особливостей соціально-економічної ситуації в державі до пріоритетних цільових груп в освіті дорослих віднесено:

Розділ 4.

- внутрішньо переміщені особи;
- воїни учасники АТО, військовослужбовці звільнені у запас, які потребують реабілітаційних заходів у поєднанні з особистісним розвитком, професійною перепідготовкою;
- особи, які мають обмежений доступ до формального ринку освітніх послуг: безробітні (включаючи безробітну молодь), люди з обмеженими можливостями та особливими потребами; люди з низьким рівнем доходу;
- люди, які мають додаткові сімейні обов'язки (батьки без партнерів, особи, що мають непрацездатних утримувачів, багатодітні сім'ї);
- особи старшого віку (пенсіонери) у містах і селах;
- маргіналізовані групи (мігранти, особи, що відбувають покарання / колишні ув'язнені) тощо.

Реалії сьогодення зумовлюють необхідність розроблення нової моделі освіти дорослих, в якій мають передбачатися адекватні й варіативні умови для участі в процесах неперервної освіти, набуття нових знань, цінностей і компетентностей, які сприятимуть універсалізації дорослої людини в сучасних соціокультурних умовах, а також формуванню світоглядних прагнень, активізації її участі у розвитку інститутів суспільства. Особливої актуальності набуває неформальна освіта дорослих [24], яка сприяє задоволенню особистих освітніх потреб дорослих учнів, досягненню ними професійних цілей, а її кінцева полягає у забезпеченні реалізації людського потенціалу.

Відбувається розширення кола провайдерів освітніх послуг з формальної і неформальної освіти дорослих. В усіх регіонах України створено осередки неформальної освіти для різних категорій дорослого населення. Вони функціонують як самостійні інституції, а також як підрозділи загальноосвітніх, професійних, вищих навчальних закладів, бібліотек, музеїв [19] та ін. Так, у 2014 р. Мелітопольським державним педагогічним університетом імені Богдана Хмельницького та Інститутом педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України створено Науково-методичний центр освіти дорослих (НМЦОД) (м. Мелітополь, Запорізька обл.) [20], у 2015 р. — Центр освіти дорослих (Народну школу) Інститутом педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України і вечірньою (змінною) школою III ступеня № 18 Деснянського району м. Києва [9] та багато інших.

До прикладу, змістово-тематичний спектр діяльності НМЦОД охоплює мовний напрям (курси англійської мови, на яких здійснено апробацію окремих навчальних програм для дорослих; розвиток міжгенераційного діалогу/діалогу поколінь; розвиток громадянського суспільства і перспективи децентралізації в Україні (проекти «Консолідація зусиль провайдерів освітніх послуг у сфері формальної та неформальної освіти дорослих для формування громадянської компетентності мешканців Запорізької області», «Співпраця бібліотек і музеїв Мелітопольщини як ресурс розвитку освіти дорослих», «Мелітопольські голоси за демократію», «Підвищення рівня громадських компетентностей представників громадських організацій для сприяння діалогу з владою», «Діалог поколінь» та ін.), підготовка персоналу для роботи з дорослими. Упродовж 2016 р. колективом НМЦОД проведено близько 30 масових заходів і водночас взято участь у понад 30 ініціативах та освітніх програмах всеукраїнського та європейського рівнів, ініційованих колегами [1].

Співробітниками НМЦОД та Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України розроблено навчальні курси для різних категорій дорослого населення (Л. Лук'янова «Освіта дорослих: теорія і практика», О. Аніщенко «Технології навчання дорослих», «Різновікові практики в освіті дорослих»; О. Волярська «Тенденції розвитку освіти дорослих»; С. Прийма «Методологія освіти дорослих у європейському контексті: особливості регіональної освітньої політики» для здобувачів вищої освіти; О. Баніт «Основи комп'ютерної грамотності» для людей третього віку; О. Василенко

Професійна освіта і освіта дорослих в умовах інноваційного розвитку

«Англійська мова: базовий курс» для слухачів закладів неформальної освіти; С. Зінченко «Ретроспектива розвитку освіти впродовж життя», С. Ізбаш «Андрагогіка» та ін.).

Важливе практичне значення має здійснений моніторинг культурно-освітніх потреб окремих категорій дорослих, зреалізований у співпраці Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України з Центром соціологічних досліджень МДПУ імені Богдана Хмельницького. Результати здійсненого дослідження стали підґрунтям для обґрунтування напрямів діяльності НМЦОД, розроблення концептуальних засад розвитку Запорізької області як регіону, що навчається.

Вважаємо за доцільне наголосити, що центри освіти дорослих, створені на базі навчальних закладів, є осередками соціальної інтеграції, своєрідними освітніми, просвітницькими майданчиками для різновікових груп дорослих із розмаїттям стартових позицій і потреб у навчанні. Саме на центри освіти дорослих має бути покладено здійснення широкого спектру наукових досліджень і надання освітніх послуг для дорослого населення, які відповідають індивідуальним культурно-освітнім потребам різних категорій дорослих, сучасним запитам українського суспільства щодо професійного й особистісного розвитку фахівців, а також підготовки персоналу для роботи з дорослими [1]. Розмаїття освітніх пропозицій центрів освіти дорослих зорієнтоване як на різні цільові групи, так і на різні життєві ситуації, передбачає активну соціальну інклюзію, зокрема й через «профілактичний» ефект щодо соціального та професійного «розмежування». Таким чином, центри освіти дорослих позиціонуються як надійні провайдери освітніх послуг, зорієнтовані на максимальну близькість до клієнта й ураховують широкий спектр культурно-освітніх потреб і слугують своєрідною платформою, форумом інтересів і потреб усього суспільства, своєрідним простором для розвитку й культурного єднання всієї громади [18].

Доцільність створення зазначених вище та інших центрів передусім зумовлюється потребою розширення сфери освітніх послуг для різновікових категорій дорослого населення, проведення спеціальних досліджень, у т. ч. і наукових, активізації усіх форм освітньої діяльності, оскільки дорослі, які навчаються, мають потребу в особистісному й професійному зростанні.

Розмаїттям освітніх послуг характеризуються заклади для старших дорослих (Школа людей поважного віку при Історично-мистецькому центрі «Стара Школа» (с. Тарасівка, Києво-Святошинський район), Клуб для людей третього віку «Друга молодість» (м. Ірпінь, Київська обл.), заклади, діяльність яких спрямовано на розвиток міжгенераційного діалогу, професійних навичок молоді та дорослих (Сколівський центр освіти дорослих (Львівська обл.), Навчально-просвітницький комплекс «Бучанський центр освіти дорослих «Логос» (Київська обл.), Громада «Козацька варта» (м. Бориспіль, Київська обл.), мережа Центрів освіти дорослих у Яворівському районі Львівської області на базі бібліотек і будинків культури та ін.) [17].

Створено громадську спілку «Українська Асоціація освіти дорослих» (УАОД) за ініціативи Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, представництва DVV International в Україні (Інституту з міжнародного співробітництва німецької асоціації народних університетів DVV International) (2015 р.), діяльність якої спрямовано на підтримку громадянських ініціатив у неформальній освіті дорослих). У червні 2016 р. УАОД стала членом Європейської Асоціації освіти дорослих. Для України цей крок став надзвичайно важливим, оскільки коло соціальних проблем, на вирішення яких спрямована діяльність асоціації та її членів, притаманні усій європейській спільноті: старіння населення, посилення міграційних процесів, соціальна нерівність, маргіналізація сучасного суспільства. Основною місією асоціації є розвиток освіти дорослих на європейському рівні через політику пропаганди освіти впродовж усього життя, забезпечення інформацією та ресурсами членів асоціації, розвиток практики

Розділ 4.

навчання дорослих через проекти, публікації, тренінги, міжнародне співробітництво з іншими зацікавленими представниками у цій галузі.

Після підписання у 2014 р. угоди про співпрацю НАПН України і DVV International в Україні (Інститутом з міжнародного співробітництва німецької асоціації народних університетів DVV International), Товариством «Знання» України все більшого поширення набувають Міжнародні Дні освіти дорослих, проведення яких дає змогу привернути увагу широкої громадськості до проблем освіти впродовж життя [14].

Широкому залученню дорослого населення до освіти впродовж життя сприяють каталоги провайдерів освітніх послуг для дорослих [каталоги] — унікальні видання, до яких увійшов перелік організацій, які здійснюють освітню діяльність для дорослих. Їх використання сприяє пошуку саме того напрямку й закладу формальної або неформальної освіти, які якнайкраще відповідають культурно-освітнім запитам особистості. Вони є цінним джерелом інформації для різних категорій дорослих, а також для дослідників андрагогічної проблематики. Такі довідкові видання доцільно підготувати для всіх регіонів України.

В окремих вищих навчальних закладах України відкрито кафедри, які здійснюють науково-теоретичний аналіз проблем освіти впродовж життя та обґрунтування оптимальних і ефективних технологічних засад освіти дорослих, у зміст підготовки фахівців педагогічних спеціальностей включено навчальну дисципліну «Основи андрагогіки».

Щодо академічних установ слід зазначити, що цілком логічним стало:

- створення відділу андрагогіки в Інституті педагогічної освіти і освіти дорослих Національної академії педагогічних наук України (2007 р.), в якому здійснюються фундаментальні й прикладні дослідження з освіти дорослих;

- розроблення Концепції розвитку освіти дорослих (2011 р.) [12];

- започаткування наукових досліджень з проблем навчання різних категорій дорослого населення, що сприяло поступовому формуванню наукових шкіл з освіти дорослих [6].

Інститутом педагогічної освіти і освіти дорослих ініційовано видання збірників наукових праць, наукових і практико-орієнтованих журналів з питань формальної і неформальної освіти дорослих («Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи» (видається з 2009 р.), «Територія успіху» (видається з 2015 р.) та ін. [17].

За нашим переконанням, особливо важливим є те, що започатковано міжнародне співробітництво, міжвідомчу/міжсекторну взаємодію у галузі освіти дорослих (МОН України, НАПН України, Представництво Інституту міжнародного співробітництва Німецької асоціації народних університетів (DVV International), громадські організації та ін.). Це має важливе практичне значення у контексті інтеграції зусиль усіх громадських інститутів на основі взаємовигідної співпраці з метою розвитку різновікових практик освіти дорослих, а у подальшому — створення результативної освітньо-культурної інфраструктури регіонів, що навчаються.

Оскільки під впливом динамічних глобалізаційних процесів, що відбуваються у світі, освіта дорослих як складник освіти впродовж життя набуває транснаціональних рис, у теорії і практиці освіти дорослих набули актуальності дослідження з таких проблем:

- становлення і розвиток системи освіти дорослих в Україні;

- теоретичні, методологічні, методичні засади розвитку освіти різних категорій дорослих в умовах інтеграційних процесів;

- наукове прогнозування і проектування розвитку освіти дорослих;

- психолого-педагогічні засади професійного розвитку і саморозвитку особистості у контексті освіти впродовж життя;

- теоретичні й методичні засади освіти дорослих в регіонах;

Професійна освіта і освіта дорослих в умовах інноваційного розвитку

- педагогізація суспільства через освіту дорослих;
- роль громадських організацій у розвитку освіти дорослих;
- роль релігійних конфесій в становленні і розвитку освіти дорослих;
- організаційно-педагогічні засади становлення та розвитку волонтерства в освіті дорослих;
- підготовка педагогічного персоналу до роботи з дорослими;
- теоретичні та організаційно-методичні засади соціального партнерства в освіті дорослих;
- тенденції розвитку неформальної освіти дорослих у контексті євроінтеграційних процесів;
- нормативно-правове забезпечення розвитку освіти дорослих в Україні.

Таким чином, враховуючи актуальність розвитку освіти дорослих в Україні, доцільно, *по-перше*, здійснити визнання освіти дорослих невід'ємною складовою вітчизняної системи освіти й розроблення відповідного комплексу заходів нормативного й правового регулювання. У переліку пріоритетних задач Міністерства освіти і науки України має бути передбачено створення місцевих, регіональних і національних структур, необхідних для розвитку, координації, управління якістю й фінансування освіти дорослих. *По-друге*, важливим є питання щодо вивчення культурно-освітніх потреб дорослих, планування, контролю, звітності в освіті дорослих, а також вивчення міжнародного досвіду освіти дорослих. Зазначене актуалізує створення системи добору статистичної інформації щодо освіти дорослих на національному, регіональному й місцевому рівнях. *По-третє*, особливої уваги потребує питання щодо розроблення механізмів визнання і сертифікації результатів неформальної та інформальної освіти дорослих, ключовим компонентом яких має стати система акредитації та оцінювання попереднього досвіду і знань особистості.

Серед нагальних завдань педагогічної науки і практики — створення державних центрів або альтернативної мережі установ формальної і неформальної освіти з підготовки, підвищення кваліфікації й перепідготовки професіоналів — педагогів-андрагогів (організаторів навчання дорослих) із подальшим уведенням професії «андрагог» до Державного класифікатора професій України. До нагальних потреб також треба віднести й створення факультетів і кафедр андрагогіки (освіти впродовж життя) в усіх вищих педагогічних навчальних закладах, в установах перепідготовки і підвищення кваліфікації працівників освіти.

Список використаних джерел

1. Аніщенко О.В., Прийма С.М. Співпраця науково-дослідного інституту і педагогічного університету: нові можливості для розвитку освіти дорослих у регіоні / О.В. Аніщенко, С.М. Прийма // *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*: зб. наук. пр. / [редкол. Л.Б. Лук'янова (голова) та ін.]; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. — К.; Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2016. — Вин. 1 (12). — С. 6-17.
2. В Україні насчитали почти 1,7 млн. переселенцев [Електронний ресурс]. — URL : <http://ua.afm.news/onenews/5528/v-ukraine-naschitali-pochti-17-mln-pereselencev>
3. В Україні 78% населення — за межею бідності [Електронний ресурс]. — URL : http://zik.ua/news/2016/10/07/v_ukraini_78_naselennya_zamezheubidnosti_oon_931342];
4. Волярська О.С. Підготовка зареєстрованих безробітних та слухачів навчальних підрозділів підприємств, організацій, установ : теоретичні і методичні аспекти: монографія / О. С. Волярська ; НАПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих, Ін-т підгот. кадрів держ. служби зайнятості України. — К.; Запоріжжя : ІПК ДСЗУ : Кругозір, 2015. — 479 с.
5. Громадська спілка «Українська Асоціація освіти дорослих» (УАОД) [Електронний ресурс]. — URL : www.uaod.org.ua
6. Дайджест дисертацій, захищених у спеціалізованих вчених радах Д 26.451.01 та К 26.451.02 Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України (1994 рік — червень 2016 р.)

Розділ 4.

- :інформаційно-довідкове видання / заред. Л.Б. Лук'янової; упоряд. О.В. Тринус, Т.В. Котирло; Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України. — Київ : ТОВ «ДКС-Центр», 2016. — 180 с.
7. Демографічне старіння в Україні на фоні загальноосвітньої тенденції прискороеного старіння населення; реферативний огляд / Укл.: Н.В. Добра, Є.О. Корнілова, Ж.В. Самохіна; Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського. — К., 2015. — 32 с. [Електронний ресурс]. — URL : http://nbuv.gov.ua/sites/default/files/all_files/references/201512/vtdo_ro_6_0.pdf
  8. Економічна активність населення [Електронний ресурс]. — URL : <http://www.dcz.gov.ua/statdatacatalog/document?id=350796>
  9. Зінченко С.В. Ідеї неперервності навчання у центрі освіти дорослих — Народній школі / С.В. Зінченко // Наукова спадщина Василя Сухомлинського у контексті розвитку освіти особистості впродовж життя: зб. матер. Всеукр. науково-метод. конференції, присвяченої 98-річчю від дня народження В. Сухомлинського, 28-29 вересня 2016 р. / уклад. О.Е. Жосан. — Кропивницький: Ексклюзив-систем, 2016. — С. 146-150.
  10. Каталог провайдерів освітніх послуг в сфері формальної та неформальної освіти дорослих Запорізького регіону / Кол. упор., за заг. ред. С. Прийма. — Мелітополь: Вид. МДПУ імені Богдана Хмельницького, 2016. — 58 с.
  11. Каталог провайдерів послуг з освіти дорослих м. Львова та Львівської області / ЗУРЦ; Представництво DVV International в Україні. — Львів: Вид. ФОП Ніколаєнко, 2015. — 60 с.
  12. Концепція освіти дорослих в Україні / Укл.: Лук'янова Л.Б. — Ніжин : ПП Лисенко М.М., 2011. — 24 с.
  13. Лук'янова Л. Неперервна освіта впродовж життя: історичний огляд, сучасні реалії / Л. Лук'янова // Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Сер : Педагогіка. — 2015. — № 2. — С. 187-192.
  14. Ничкало Н.Г. Освіта дорослих в умовах трансформаційних процесів (передмова) // Освіта дорослих — регіональний розвиток: досвід, виклики, стратегії: збірник матеріалів Форуму до Міжнародних Днів освіти дорослих у Запорізькій області (м. Запоріжжя, 6-8 жовтня 2016 р.) [колектив авторів]. — Мелітополь, 2017. — С. 6-13.
  15. Освіта дорослих: бібліографічний покажчик / упорядник Л.Б. Лук'янова; Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України; Українська Асоціація освіти дорослих. — Київ : ТОВ «ДКС-Центр», 2016. — 144 с.
  16. Освіта дорослих: енциклопедичний словник / за ред. В.Г. Кременя, Ю.В. Ковбасюка; [упоряд. Н.Г. Протасоватаін.]; НАПН України, НАДУ при Президентові України. — К.: Основа, 2014. — 520 с.
  17. Освіта дорослих — невід'ємна складова освіти впродовж життя / Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / Нац. акад. пед. наук України; [редкол.: В.Г. Кремень (голова), В.І. Луговий (заст. голови), А.М. Гуржій (заст. голови), О.Я. Савченко (заст. голови)]; за заг. ред. В.Г. Кременя. — К.: Педагогічна думка, 2016. — С. 128-138.
  18. Прийма С.М. Центри освіти дорослих у контексті переосмислення місії університету / С. Прийма // Педагогіка та психологія: зб. наук. пр. / за заг. ред. І.Ф. Прокопенка, С.Т. Золотухіної. — Х: Смугаста типографія, 2016. — Вип. 52. — С. 173-186.
  19. Співпраця бібліотек і музеїв Мелітопольщини як ресурс розвитку освіти дорослих / Авт. колектив; за заг. ред. С. Прийма. — Мелітополь: МДПУ ім. Богдана Хмельницького, 2016. — 50 с.
  20. Центри освіти дорослих у контексті реалізації Концепції освіти впродовж життя (з досвіду співпраці відділу андрагогіки Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України і Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького) [Електронний ресурс]. — URL: <http://ipood.com.ua/novini/centri-osviti-doroslih-u-konteksti-realizaci-koncepci-osviti-vprodovj-jittya/>
  21. Юрій М.Ф. Люмпени і маргінали, зміни соціальних відносин у нашому суспільстві / Юрій М.Ф. Людина і світ. — К. : Дакор, 2006. — 460 с. [Електронний ресурс]. — URL :
  22. Statement by the European Association for the Education of Adults (EAEA) on the European Commission's communication on rethinking education (2013). — URL : http://www.eaea.org/media/news/2013/february/eaea_statement_rethinkingeducation.pdf

23. The 2012 Ageing Report: Economic and budgetary projections for the EU27 Member States (2010-2060): Joint Report prepared by the European Commission (DG ECFIN) and the Economic Policy Committee (AWG). — European Union, 2012. — 470 p.
24. Vasylenko O. Non-formal adult education: concept, principles and methods / Olena Vasylenko // Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи: зб. наук. пр. / [редкол. Л. Б. Лук'янова (голова) та ін.]; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. — К.; Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2016. — Вип. 1 (12). — С. 25-34.

Lukianova L.B., Anishchenko O. V. Adult education in Ukraine: new opportunities for pedagogical sciences and practice development

Abstract. *The article is devoted to highlighting of certain aspects of cooperation between the Institute for Pedagogical and Adult Education NAPS of Ukraine and Melitopol Bohdan Khmelnytsky State Pedagogical University. The fundamental and applied directions of cooperation have been substantiated. A brief analysis of work of the Science and Methodology Center of Adult Education at Melitopol Bohdan Khmelnytsky State Pedagogical University has been made. It is proved that the work of adult education centers established at the universities as centers of non-formal education is addressed to satisfy the cultural and educational needs of different categories of adults. The promising directions in the academic and university cooperation in the context of non-formal adult education in Ukraine have been outlined.*

Keywords: *life-long education, adult education, adult education center, cooperation, University mission, Melitopol Bohdan Khmelnytsky State Pedagogical University, Institute of Pedagogical and Adult Education of NAPS of Ukraine.*